

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર

મંગલભારતી

મુ.પો. ગોલાગામડી, તા. સંખેડા, જિ. છોટાઉદેપુર (ગુજરાત) - ૩૯૧૧૨૫

મો:- ૮૧૪૧૧૫૦૫૦૦ ઇમેલ:- kvkvdr@gmail.com વેબસાઇટ :- <http://vadodara.kvk8.in/>

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર શું છે?

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર એ ભારતીય કૃષિ અનુસંધાન પરિષદ, ન્યુ દિલ્હીના અનુદાનથી ચાલતા વડોદરા- છોટાઉદેપુર જિલ્લાના આ કેન્દ્ર થકી કૃષિ અને સંલગ્ન સંશોધનોને ખેડૂતો સુધી પહોંચાડવાનું એક માધ્યમ છે. આપણા દેશમાં અને રાજ્યમાં કૃષિ અને સંલગ્ન સંશોધન કાર્ય જુદા જુદા કૃષિ વિશ્વ વિદ્યાલય તેમજ સંશોધન કેન્દ્રો મારફતે થાય છે તે ખેડૂતો સુધી પહોંચાડવા માટેની વ્યવસ્થા જુદી જુદી રીતે ગોઠવાયેલી છે જેમાં ટ્રાન્સફર ઓફ ટેકનોલોજીમાં સૌથી મહત્વનો ફાળો કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રનો છે. આમ જોઈએ તો બીજા તાલીમ કેન્દ્રો જેવા કે ખેડૂત તાલીમ કેન્દ્રો કે જે ફક્ત સંબંધિત વિષયો ઉપર બે કે ત્રણ દિવસની તાલીમ યોજે છે જયારે કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર તાલીમ ઉપરાંત ખેડૂતના ખેતર પર નિદર્શન, અગ્ર દરોળના નિદર્શનો, વિસ્તરણ અધિકારી માટેની તાલીમ તેમજ જિલ્લામાં ખેતીલક્ષી અદ્યતન અને અગત્યની માહિતી પુરી પાડવાનું કામ કરે છે. વધુમાં આ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ખાતે જુદા જુદા વિષયના નિષ્ણાંતો જેવા કે કૃષિ, પશુપાલન, પાક સંરક્ષણ, બાગાયત, કૃષિ ઇજનેરી, મત્સ્યપાલન અને ગૃહવિજ્ઞાન વગેરે લભ્ય હોય છે. જેથી તમામ પ્રકારના સર્વાંગી વિકાસ માટે ખેડૂતોને જ્ઞાન પૂરું પાડવામાં આવે છે અને આથી જ તેને અગ્ર દરોળનું તજજ્ઞતા વહન કેન્દ્ર પણ કહેવામાં આવે છે. આમ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર એ અન્ય તાલીમ કેન્દ્રોથી જુદા પડે છે.

મંગલભારતી સંસ્થાની સ્થાપના 1 જુલાઈ, 1972ના રોજ સ્વર્ગસ્થ પૂજ્ય રવિશંકર મહારાજના હસ્તે લોક શિક્ષણ અને કૃષિ શિક્ષણના ઉદ્દેશથી કરવામાં આવી હતી. મંગલભારતી ગ્રામ વિદ્યાપીઠ ગોલાગામડી, જિલ્લો સંખેડા, જીલ્લો છોટાઉદેપુર ખાતે કાર્યરત છે. તે રાષ્ટ્રોના ઉત્થાન માટે ગ્રામીણ વિકાસ વિસ્તરણ કાર્યક્રમ, પશુ પાલન-પશુ સંવર્ધન અને સંરક્ષણ, બાળ અને મહિલા વિકાસ, આરોગ્ય સેવા, વોટરશેડ, હરિયાલી વગેરે નું અમલીકરણ કરેલ છે આ કામગીરીના વિસ્તરણના ભાગરૂપે વર્ષ ૧૯૮૪-૧૯૮૫થી ભારત સરકારના કૃષિ અને સહકાર મંત્રાલયના આઈસીએઆર, નવી દિલ્હીના સહયોગથી વડોદરા જીલ્લાના કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રની શરૂઆત કરવામાં આવી. હાલમાં આ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર વડોદરા તેમજ છોટાઉદેપુર જીલ્લામાં ના કાર્યરત છે.

ઉદ્દેશો અને કાર્યપદ્ધતિ:-

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રના કાર્યક્રમો જે તે વિસ્તારની ખેડૂતોની જરૂરીયાત મુજબ તેમજ જે તે વિસ્તારના કુદરતી સ્ત્રોત તેમજ ખેતીના વિકાસની જુદી જુદી શક્યતાઓ ઉપર આધારીત છે. "જોયું અને જાણ્યું" અને 'કરીને જોયું' એ તાલીમ આપવાના મુખ્ય સિદ્ધાંતો છે. જે પ્રત્યક્ષ તાલીમ આપવી અને ખેડૂતો જાતે જ પ્રત્યક્ષ કરે એવું સૂચવે છે.

1. ખેડૂતના ખેતર પર નિદર્શન ધ્વારા સ્થાનિક પરિસ્થિતિ અનુરૂપ ટકાઉ ખેતી પદ્ધતિ વિકસાવવા સારૂ કૃષિની નવી નવી તજજ્ઞતાઓની ચકાસણી ખેડૂતના ખેતર ઉપર તેમજ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રના ફાર્મ ઉપર કરવામાં આવે છે. જેમાં ખેડૂતની પદ્ધતિ અને વૈજ્ઞાનિકોએ ભલામણ કરેલ પદ્ધતિ અંગે ચકાસણી કરી કઈ પદ્ધતિ વધુ અનુકૂળ છે. તે જાણી તેના ઉપર વૈજ્ઞાનિકોને સંશોધન કરવા અનુરોધ કરવામાં આવે છે.
2. વિસ્તરણકાર્યકર્તા માટે તાલીમનું આયોજન કરવું. જેમાં ખેતીવાડી ખાતુ, બાગાયત ખાતુ, પશુપાલન ખાતુ અને અન્ય ખાતાઓના ગ્રામસેવકો તેમજ વિસ્તરણ કાર્યકરોને અદ્યતન કૃષિ અંગેનું જ્ઞાન આપવા માટે તાલીમ ગોઠવવામાં આવે છે.

3. ખેડૂતો અને ખેડૂત મહિલાઓ તેમજ ગ્રામીણ યુવાનો માટે કાર્ય ધ્વારા શિક્ષણ ઉપર ભાર મૂકીને ટૂંકા તેમજ લાંબાગાળાના વ્યવસાયલક્ષી અને કૌશલ્યવર્ધક તાલીમો કેન્દ્ર ઉપર તેમજ ખેડૂતોના ખેતર ઉપર યોજવામાં આવે છે. જેથી તેના પરિણામે ખેડૂતોની ખેત ઉત્પાદકતા વધારી શકાય તેમજ કાર્યકુશળતા કેળવી સ્વરોજગારી ઉભી કરી શકાય છે.
4. ખેડૂતોના ખેતરો ઉપર નવીન જાત અથવા તજજ્ઞતા સ્થાનિક પરિસ્થિતિમાં એકમ વિસ્તારમાં કેટલું વધારે ઉત્પાદન અને ગુણવત્તા આપી શકે છે તે જાણવા માટે ખેડૂતોના ખેતર પર અગ્ર હરોળના જુદા જુદા પાકોના નિદર્શનો ગોઠવવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે "જોઈને માનવુંનો" સિધ્ધાંતને ધ્યાને લઈ આવા નિદર્શનો યોજી ખેડૂતોમાં નવીન ટેકનોલોજી તેમજ નવીન પાકોની જાતોની જાણકારી આપી વધુમાં વધુ ખેડૂતો આ ટેકનોલોજી નો ઉપયોગ કરતા થાય તે પણ આ નિદર્શનનો હેતુ છે.
5. કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રએ જિલ્લાનું ખેતી અંગેનું અગત્યનું માહિતી અને નોલેજ રિસોર્સ સેન્ટર પણ છે. કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર પરથી જિલ્લાના ખેતી, બાગાયત, પશુપાલન, કૃદરતી સંશાધનોને વગેરેને લગતી આંકડાકીય માહિતી તેમજ જિલ્લામાં ખેતી વિકાસમાં કયા કયા પગલા લેવા જરૂરી છે તે વગેરેની માહિતી કેન્દ્રના વૈજ્ઞાનિકો ધ્વારા પુરી પાડવામાં આવે છે.
6. આ ઉપરાંત કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર કેટલાંક ખાસ પ્રકારના વિસ્તરણ કાર્યક્રમો જેવા કે ખેડૂત દિન, ક્ષેત્રદિવસ, કૃષિ મેળો, ખેડૂતો અને વૈજ્ઞાનિકોનો વાર્તાલાપ, પશુ આરોગ્ય મેળાઓ, બાગાયત અને શાકભાજી પાકોના પ્રદર્શન અને હરિકાઈ, મત્સ્ય ખેડૂત દિન, ખેડૂત શિબિરો, કૃષિ ગોષ્ઠિ, ખેડૂત સંમેલન, ચર્ચાસભાઓ, રાત્રિ સભાઓ, ફિલ્મ શો જેવા કાર્યક્રમો પણ ખેડૂત અને ખેતીના વિકાસ માટે યોજતા હોય છે. આ ઉપરાંત કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ધ્વારા પ્રવાસ, ગ્રામસભા, પાક પરિસંવાદ, ફાર્મ સાયન્સ કલબની રચના જેવી જુદી જુદી વિસ્તરણ પ્રવૃત્તિઓ થાય છે. જેના ધ્વારા કૃષિ નિષ્ણાંતો ધ્વારા વિવિધ વિષયો પર જાણકારી તેમજ નિદર્શન કે ખેડૂતના ખેતરે ચકાસણી ધ્વારા આવેલ પરિણામોની જાણકારી જિલ્લાના ખેડૂતોને મોટાપાયે આપી શકાય છે.

આ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ઉપર જે તે વિષયના તજજ્ઞોની સેવાઓનો લાભ પણ ખેડૂતોને મળી શકે છે અને પોતાના ખેતીના વ્યવસાયમાં ઉભા થતા પ્રશ્નોનું નિરાકરણ ખેડૂતો જે તે વિષયના તજજ્ઞો પાસેથી રૂબરૂ અથવા તેમને સ્થળ ઉપર મુલાકાત માટે બોલાવી કરી શકે છે. કેન્દ્રથી દૂરના ખેડૂતો કે જેઓ કેન્દ્રના નિષ્ણાંતોની વારંવાર પ્રત્યક્ષ મુલાકાત ન લઈ શકે એવા ખેડૂતો ફોન કે પત્રો ધ્વારા તેઓના પ્રશ્ન પૂછે તો તેઓને જવાબો આપવામાં આવે છે અને જયારે પ્રશ્ન મોટા પાયે આખા ગામને કે વિસ્તારને સ્પર્શતો હોય તો ખેડૂતોના ખેતરની મુલાકાત લઈ યોગ્ય માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર રાજ્યના તથા દેશના અન્ય સંશોધન કેન્દ્રો તથા ખેતી વિકાસને લગતા વિવિધ વિભાગો તેમજ સંસ્થાઓ સાથે સંલગ્ન સાધી ખેડૂતોને સચોટ અને વધુ માહિતી તથા લાભ અપાવવામાં મદદ રૂપ બને છે. ઉપરાંત કેન્દ્ર ખાતે પુસ્તકાલયની પણ વ્યવસ્થા હોય છે. જેમાં વિવિધ વિષયો ઉપર ઉડાણમાં અભ્યાસ કરવા માટેના માતૃભાષામાં પુસ્તકો તથા રોજ બરોજની કૃષિ માહિતી માટે વિવિધ અંકો સમયસર ખેતીની માહિતી દર્શાવતી પત્રિકાઓ તથા અન્ય ખેતી આધારિત લેખિત સામગ્રી પણ એકઠી કરવામાં આવે છે. જેનો લાભ રસ ધરાવતા ખેડૂતો વાંચનથી લઈ પોતાનું જ્ઞાન વધારી પોતાના વ્યવસાયને વધુ અસરકારક અને ગુણવત્તાવાળો બનાવી શકે છે.

જમીન ચકાસણી તેમજ રોગ નિદાન સેવાઓ:-

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ખાતે જમીન ચકાસણી પ્રયોગશાળા સ્થાપવામાં આવી છે. જે તે જિલ્લાના ખેડૂતો પોતાની જમીનનો નમૂનો લઈને કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ઉપર આપે તો તેઓને ખૂબ જ ઓછો ચાર્જ લઈ જમીનની ચકાસણી કરી આપવામાં આવે છે. સાથે સાથે ખેડૂતોની જમીનના પૃથક્કરણને ધ્યાને લઈ જમીનમાં કયા તત્વોની ઉણપ છે. કેવા પ્રકારનું ખાતર આપવું, કયારે આપવું, કેવા પાક લેવા તેનું માર્ગદર્શન તેમજ ખેડૂતોના ખેતરોમાં વાવેલ પાકોના રોગ અને જીવાતના નમૂનાઓનું પણ નિદાન કરી જરૂરી દવા અને તેના ઉપાયો અંગેનું માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે.

કિસાનસારથી મોબાઈલ સંદેશ સેવા:-

હાલમાં કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર ધ્વારા ખેડૂતોને ઋતુ અને પાકને અનુરૂપ સમયાંતરે ગુજરાતી ભાષામાં મોબાઈલ સંદેશ તેમજ વોટસએપ મેસેજ ધ્વારા અવગત કરવામાં આવે છે. (હેલ્પલાઈન નંબર ૧૮૦૦૧૩૨૨૧૭૫/૧૪૪૨૬)

સાહિત્ય પ્રકાશનની સેવાઓ:-

કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્રના વૈજ્ઞાનિકો ધ્વારા તેઓના વિષયને અનુરૂપ લેખો તૈયાર કરી ખેડૂતોને ઉપયોગી થાય તેવા ફોલ્ડર, પેમ્ફલેટ, બુકલેટ જેવું સાહિત્ય છપાવીને તૈયાર રાખે છે અને ખેડૂતોને નહીં નફો નહીં નુકસાનના ધોરણે સાહિત્યનું વિતરણ કરે છે. સામાન્ય રીતે આવા સાહિત્ય જે તે જિલ્લાના પાકોના ખેતી, પશુપાલન અને બાગાયતને અનુરૂપ ખેડૂતો સરળતાથી સમજી શકે તેવી ભાષામાં છાપવામાં આવે છે.

કેન્દ્ર ખાતે ઉપલબ્ધ સુવિધાઓ

- ❖ દૃશ્ય શ્રાવ્ય સાધનો સાથેનો વાતાનુકૂલીત તાલીમ ખંડ
- ❖ બાગાયત નિદર્શન એકમ (નેટ હાઉસ/પોલીહાઉસ/નર્સરી-શાકભાજી ઘર ઉદેશ એકમ)
- ❖ પ્રદર્શન ખંડ (ઈન્ફરમેશન ટેકનોલોજી યુનીટ) - પાકોની જીદીજીદીજાતોના નમૂના, ચાર્ટ તેમજ કૃષિ, પશુપાલન અને ગૃહવિજ્ઞાનને લગતા જરૂરી સાહિત્ય)
- ❖ પશુપાલન નિદર્શન એકમ (મરઘા-બકરાપાલન એકમ)
- ❖ ઘાસચારા નિદર્શન એકમ
- ❖ ખેડૂતોને રહેવા માટે કિસાનઘર
- ❖ જમીન - પાણી ચકાસણી પ્રયોગશાળા
- ❖ ૫૦ એકર નિદર્શન ફાર્મ
- ❖ વર્મીકમ્પોસ્ટ નિદર્શન એકમ
- ❖ બીજ ઉત્પાદન એકમ
- ❖ પુસ્તકાલય

આમ કૃષિ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર એ ખેતી તથા ખેતી સંલગ્ન વ્યવસાયોના વિકાસ માટે એક કૃષિ મંદિર સમું કેન્દ્ર છે.